

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

61

IBRÁNY VII.

Anonymus fölállt az öreg, nyikorgó karosszékből, értésemre adva, hogy mondandójának pontot tett a végére.

— Hálás vagyok, hogy egész éjszakáját rám költötte, de mivel telhetetlen vagyok, és kellőképp fölcsigázta érdeklődésem a saját sorsa iránt, most az a fejezet következhetne, amiből ön, mint felnőtt bontakozna elő, ahogy kinevesített magvaiból a virág, a termés! — mondom.

— Nézze, nem akarok én álszerény lenni, de laknak ám Ibrányban még érdekes emberek. Életük, sorsuk mind megírni való. Magukról nemigen beszélnek. De ha faggatja őket, őszintén elmondják sorsukat. Az emberi életnek van annyi zegezuga, hogy néha magunk is marékka tapogatjuk benne a lehetőségek útjait. Az ellen nem tiltakoznék, hogy Szegeden jártamban összeüljünk, beszélgessünk. Az ottani magászokkal olykor egész héten együtt dolgozunk, hát egy este elbeszélgethetnénk. Ahogy a magbiológus is tanul az előtte járók vereségeiből, eredményeiből, talán a sorsok története is szolgálhat tanulsággal. Nem sok regényt rongyoltam el életem során, mert én olyan izgalommal falom a szakirodalmat, mint némely kikapcsolódást kereső olvasó a krimi. Nem vagyok irodalomfogyasztó, de tudom, hogy az emberiség nagy része az irodalomban keresi a példákat, a modellt. Hogy milyen legyen, milyennek kellene lenni. Erős, gazdag, okos, szép, híres, jó. Keresi az ideáljaihoz vezető utakat.

Ibrány gazdag falu. Egy író egész életén át találna benne földolgozni valót. Ha maga ide költözne a tirnyes-tornyos, palotás városából, örömmel adnám a szülői hajlékot alkotóháznak. Tudom, szülőföldet elhagyni nehéz. Lélekben soha nem lehet belőle kiköltözni. Nem akartam én magának témákat javasolni. Mégis azt teszem, mert az ibrányiak annál szemérmesebbek, hogy kérdés nélkül föltárják magukat. Témákat mondok, mert nekem is sügnak a saját szakmámban. Biztatnak, hogy olyan dohányt teremtsék, amelyik az érett leveleket magától leveti, mint a kapálásban kimelegedett ember a kislajbit. Hogy az aszálytűrő, szapora tarackba oltsd bele a legjobb hozamú búzát, s nem éhezünk meg! Telepítsd ki a száraz Szahara éhínséges területeire, megélnek belőle azok is.

A főlemlegetett Kossuth-díjasok mindegyike kiadna egy regényt, ha nem nagyot, kicsit. Az eddig mondottakban is sikerült talán érzékeltetnem, hogy milyen viszonyok kalapálták ki az itteni öskommunistákat. Rákosi bizonyosan nem a hitbéli múltjukat vette számításba, amikor az első 110 díj kiosztása-

kor öt ibrányinak is adott. A parasztek közül jutott az etyekieknek, okányiaknak, meg néhány más magányos gazdának is.

Hanem a nagy megtiszteltetés után alig telt el egy év, fölmerült velük szemben a rágalom. Hogy azért kapták, mert kommunisták! Pedig nem is volt mind párttag. A rágalom váddá vadult. Géczy bíróság elé került, mert a szántáshoz való nyersolajból a fűrészgépet hajtó traktorhoz is juttatott. Elmeséltem, milyen inség volt az építkezésekhez szükséges fűrészelt árukból. Szántani lehetett jármos ökrökkel, fát vágni nem. Géczy a szántáshoz számolta el a fűrésznél elhasznált olajat. Meghurcolták érte. Mikorra tisztázódott az ügye, ő már nem is lakta Ibrányt. Elment az állami ecetgyárba kenyeret keresni. Lopást, személyes hasznót nem lehetett rábizonyítani. Itt nem is volt szokásban a közösség megrövidítése. Annak idején a felekezeten kívüliek vezetői nyakig járhattak volna a jólétben. Például Imre Ruben, aki a jól jövedelmező cipésműhelyt vezette, járhatott volna népes családjával egyetemben olyan nyikorgós lösevró csizmában, amilyenben a vagyonosok jártak, de ő úgy járt, mint a közösség többi tagja. Majdnem mezítláb.

Amikor a szektát a hatóság fölszámolta, s megejtették a leltárt, a legvezetőbb vezető lakásában, udvarában sem találtak olyan elgörbült szöveget, ami lopás útján került volna oda. Maguk csudálták, hírelték a tényt, nem a közösség tagjai, mert azok ezt természetesnek tartották.

Másik téma. Egyik szektabeli fő szónokot, később párt- és tsz-szervezőt, amikor megtette a kötelességét, fölsőbb utasításra kizárták a pártból. De mivel közösség nélkül egy percig sem tudott élni, visszakucorodott a baptisták gyülekezetébe. Világnézetén semmit sem változtatott. Az a marxizmust, amennyire ismerte, összeegyeztette az emberszeretet tanaival. Évek múltán visszavették a pártba. Semmi törés. Az író, az olvasó mondhatja: extrém eset! Szerintem az egyén életében az egyetemleges emberi sors rezege. Az élet így játszódik velünk.

Le, föl, le, föl!

A Kossuth-díjasok között volt olyan, aki a tsz-szervezéskor kilépett minden közösködésből. Pedig a szeretetvallásért annak idején lemondott másfél holdjáról, amiből persze nem is tudott megélni. Most, hogy hozzászoríthatott ahhoz másik másfelet, hát a három holdról nem tudott lemondani. Megcsappanhatott a hite? Dúrta maga a földjét. Amikor megöregedett, földjéből, csekélyke nyugdíjából alig élhetett, hát százforintos emelésért gebeszkedett a nyugdíjfolyósító hivatalhoz. Beidéztek. A folyamodványába beleírta, hogy Kossuth-díjas. Néztek az öreg rozogára, mintha most támadott volna föl a sírjából. Nem hitték állítását. Hogy is hihették volna az öreg ágrólszakadt, zsíros kalapúról, hogy ilyen nagy kitüntetés hordozója. Mert azt minden agyér-elmeszese öreg bolond állíthatja, hogy ő ez meg az. Netán Napóleon vagy Ferenc Jóska.

— Igazolja magát!

Az öreg fordult egyet, újra jött a dokumentumokkal. Nézték, látták, kérték, hogy hagyja ott a papírjait, majd értesítik a döntésről. Évek tellettek, nem tudtak a 100 forintos emelési kérelemben dönteni. Az állam magától, több száz forintokkal megemelte már minden járadékosnak a nyugdíját, amikor Nógrádi Gábor újságíró kiásta az öreg Kossuth-díjas okmányait. Persze ment a bocsánatkérés, hogy nem tudták, valahogy nem is hitték...

Elfelejtették. Igaz, más nemzedék hordja vállán az élet terheit, de hát ha nem emlékszünk apánkra, öregapánkra, akkor hol vannak a gyökereink?

A növényi mag emlékszik őse minden tulajdonságára. Tovább is viszi újra és újra. Ettől és így élet az élet! A számra kellene üssek, mert újra meg újra belekalandozok a saját szakmámba. Pedig nem ezt akarom magának javasolni.

1956 itt nagyobb vehemenciával ment végbe, mint a szomszédoknál. Itt semmit sem tudnak langyos legyintésekkel elintézni. Az elnököt halálra ítélték, kicsi híján megölték. Az események előtti időkben itt élt Sánta Ferenc. Munkájában fölhasználta az események atmoszféráját, eseménytörténetét. Ennek az ibrányi időszaknak tehát jeles írógazdája van. Nem is ajánlom, hogy a korbá belekaszáljon más. Hanem ő magáról nem tett le ez időből egy betűt sem. Szeméremből, haragból, ő tudja.

1955-től, ahogy akkoriban divatozott, a fiatal írókat kihelyezték termelő munkára. Sánta Ferenc e révén költözött közénk, négy gyerekével, feleségével, édesapjával. Nem lógatta a lábát hiába. Dolgozott, érdeklődött, jegyzetelt, s gyűlt benne a látottak alapján a keserűség, sűrűsödött a dinamit. A személyi kultusz fölismert torzulásait 1956. október 6-án az Irodalmi Újságban közölte. Ilyen gyűjtő mondataira emlékszünk:

— „A parasztságot elnyomoritják! Miniszterelnök Elvtárs! E mögött a parasztság mögött négyszáz esztendő sötétlik. Négyszáz esztendő jogtalanság, keserűség, megalázottság. Ez a parasztság 1953 telén és tavaszán 35—40 deka kenyérért állt sorba, amit egy hétre kellett beosztania!

A hatalmi szervezet elgépiesedett, dehumanizálódott!...”

Sánta Ibrány számára elveszett. Az 56-ban meghurcolt faluvezetés anynyira a szívére vette az író szavait, nem kívánt vele többé szóba állni. Sánta látszatra hasonlóképpen érezhetett, mert ezután hosszabb időre nem lépett a falu földjére. Gondolatban, írásaiban gyakran itt jár. Novelláinak több hőseben idevaló embereket ismerünk föl. A falu légkörét ebből a korból csak Ibrány révén ismerhette. A Hús óra tábornokának mintáját itt találhatta Bodnár János kovácmester személyében, aki jó kezű iparos volt. Katonai szolgálatából kicsi sarzsival és elmebeli zavarral tért haza. Szokása volt az utca gyerekeit fősorakoztatni, megénekelteni. Magányos öregségében mindenféle kóbor állatot fogadott a házába, tartotta őket, beszélt hozzájuk.

Nem arra biztatom, hogy ezt az Ibrányt kaszálja ki Sánta Ferenc írni-valójának hímes mezejéből, mert nem is szabad, talán nem is lehet, hanem Sánta itteni korának mesés történetét nem lenne szégyen rögzíteni, mert ő ezt, szemérmesnek ismerjük, nem teszi meg, inkább veszni hagyja. Pedig mennyi lehetőség, feszítő mondanivaló a sorsában! Vagy ne féltsem?

Úgy tűnhet, zavaros az idővezetésem, amikor Ivánus Illésre terelem a figyelmét. Ő korábban élt itt. Az öthúrú hegedű című verseskötetében ibrányi villanatokot rajzol, hangulatot röpönt föl. Az itteni élete megírni való. Ő tudná megmondani, foglalkozik-e vele? Idegen szemű írónak ajánlanám sorsát tollra illeszteni.

Mint az egyik ibrányi földbirtokos szerelemgyereke, sok hányattatás után a háborús években, legényke korában apja uradalmába került amolyan mezítlásas fölgyázónak, aki a béresekkal evett, komázott, lakott. Velük érzett, volt is rá oka. A fölszabadulás első évében a nagyerdőbeli iskolának ő az első betűvetést tanító embere. Innét fölsőbb iskolákba került, tanárkodott a nyugdíjáig. Félek, hogy szerénységén elvesznek az ibrányi emlékek. Marokra kellene azt is kapni valami írással babráló embernek.

Váci Mihály ténylegesen nem lakta a falut. Kovács Sándor tanár ba-

rátjához járt el vendégeskedni, míg tehetett, s képviselő korában sűrűzte ibrányi táborozásait, amikor beszámolt választóinak az ügyek menetéről. Író-olvasó találkozókön éjjel utánokig elbeszélgetett anyja szülőfalujának, anyja sorsának tanúival. Négy-öt verse hurcol ibrányi hangulatokat, egy-két intézkedése őrizi egykori mivoltát, mi, akik kedveljük költészetét, mint ő magát.

Vele elírótlanodott a falunk.

A tanultan itthon maradt Ibrány minden jeles tulajdonságát magában hurcoló embere a falunak Nagy Ferenc tanár. A parasztszaládból fölcspörödött történész, modern kincskereséssel búvárkodó régész, múzeumfundamentáló, szocialista kántor, muzsikus és társadalmi gépjármű-javító, irodalomtörténész, falukutató nem írja le soha a maga sorsát.

Berecz János, a Népszabadság főszerkesztője, több kötetes politológus író. Nem mellékesen, ibrányi. De a maga sorsa soha nem szalad a tollára. Vele dolgozik Kovács István. Izgalmas riportokat kötetel olyan világokról, ahová kevesen jutnak el a tollforgatók közül. Egyszer Ibrányt is világra révészeli?

Az írni tudókról azt megírni, amit ők maguk soha le nem vésnek, rögzítenek. Láthatja, már óhajtó, parancsoló módozatokban beszélek, ami, elhitheti, a valóságos igények jele.

Hegedűs Dezső ha nekiülne írni, hát Gosztonyi Tiborral megírhatná Ibrány monográfiáját. Nagy Ferencet is maga mellé vonva. Mert nemcsak mesélni tud, hiszen van is miről, hanem írni is. Biztatgatjuk. Szabadkozik. Zehernyész vagyok — mondja, ami a táj nyelvén annyit tesz, hogy csaknem beteges. Ami igaz lehet. Nemrégiben veszítette el tragikus hirtelenséggel a feleségét. Ennek a beteget. De ha nem így lenne, akkor sem beszélné, írna a fiáról, a jó játékos színész Gézáról. Igaz, kívülálló ismeri a színészt, az országos lapok híreltik szerepléseit, de azt, hogy egy apa miképpen vélekedik országos hírbe keveredett gyerekéről, arról nem tud a világ semmit. A fiút nyögetik a lapok, nyilatkoztatják, s nagy örömeinkre mindig azzal kezdi: Ibrány nekem a világ közepe! És szép költőiséggel rakja szülőfalujáról a szavakat, aminek hitelt ad, hogy még a riporteri áttételeken keresztül is kisüt belőlük a lélek magasfeszültségű remegése.

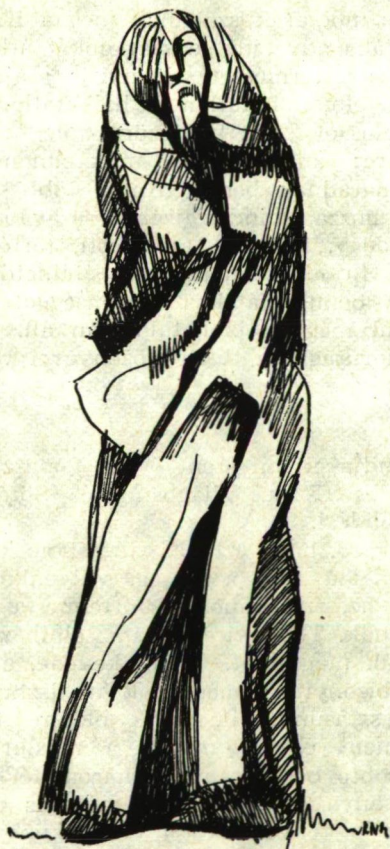
Az apa Hegedűs sorsának minden perce összefonódik a faluval. Amikor a hatvanas években a művelődési kormányzat osztogatni kezdte kisebb településeknek is a gimnáziumokat, Nagyhalásznak nagyon akartak egyet adni. De az szabadkozott, hogy van önéki elég baja, hagyják békében. Meghallotta az osztogatást az ibrányi tanácselnök. Kinyújtotta a kezét érte. De hát, kérdezik, miféle feltételek vannak meg hozzá. Telek, pénz, tanerő?

— Mindenünk van, csak gimnáziumunk nincs.

Tíz fillérünk sem volt, csak a nagy ibrányi epekedés. Az mindig itt lakott bennünk. És nemcsak a valóságos kötélhúzásban, bikanyerésben voltak erősek az itteniek, de az eszüket is tudták forgatni. Hegedűs Dezső másodhegedűsnek mondja magát az ügyben. Ő csak igazgatóhelyettes volt a gimnáziumban.

De hát én úgy tudom, a jó másodhegedűs, akármikor húrjaira kapja az első szólamot, amíg a primás az orrát törli, vagy meggyantázza a vonót. A másodhegedűs zökkenők nélkül húzza! A gimnázium huszonhárom éve működik. Többet ér az neki, mint Szegednek egy új fölsőfokú intézmény!

Itt iskoláznak Beszterec, Buj, Gáva, Nagyhalász, Kótaj, Paszab, Tisza-bercel, Tiszarád, Tiszatelek, Vasmegyer gimnazista korú gyerekei. Négy osztályunk mindegyike párhuzamos, évente 180—200 diák népesíti be az iskolát. A huszon-egynéhány év alatt felsőfokúságig kitanult emberek serkentek, akiknek egy része agronómus, állatorvos, tanár, orvos a faluban.

KOTSIS NAGY MARGIT RAJZA